

**ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС
ТЛЪОН, УКБАР, ORBIS
TERTIUS**

Превод от испански: Десислава Николаева, 2004

chitanka.info

ТЛЪОН, УКБАР, ORBIS TERTIUS^[0]

I

Дължа откриването на Укбар на връзката между едно огледало и една енциклопедия. Огледалото тревожно блестеше в дъното на коридора в една вила на улица „Гаона“ в Рамос Мехия; енциклопедията измамно се нарича „The Anglo-American Cyclopaedia“ (Ню Йорк, 1917) и е буквална (но закъсняла) препечатка на „Encyclopaedia Britannica“. Всичко това се случи преди около пет години.

Биой Касарес^[1] беше вечерял с мен и двамата се впуснахме в дълъг спор за възможността да се напише роман от първо лице, като разказвачът премълчава или изопачава някои факти и изпада във всевъзможни противоречия, което позволява на неколцина — само на *неколцина* — читатели да прозрат една ужасна или банална истина. Огледалото ни дебнеше от далечния край на коридора. Открихме (късно през нощта подобни открития са неизбежни), че в огледалата има нещо чудовищно. Тогава Биой Касарес си спомни, че един от ересиарсите в Укбар бил заявил: „Огледалата и съвкуплението са отвратителни, защото умножават хората“. Попитах го за източника на тая забележителна мисъл и той ми отговори, че я е прочел в статията за Укбар в „The Anglo-American Cyclopaedia“. Във вилата (която бяхме наели мебелирана) имаше екземпляр от това издание. На последните страници от двайсет и шестия том попаднахме на статия за Упсала; на първите страници от двайсет и седмия — на статията за „Урало-алтайските езици“, но нямаше нито дума за Укбар^[2]. Биой, малко озадачен, провери в томовете на показалеца. Напразно потърси всички

възможни транскрипции: Ukbar, Usbar, Ookbar, Oukbahr... Преди да си тръгне, ми каза, че това е област в Ирак или в Мала Азия. Признавам, че се съгласих с известна досада. Предположих, че тази никъде необозначена страна и този безименен ересиарх са набързо скалъпена измислица, с която Биой от скромност иска да прикрие една своя мисъл. Безплодното търсене в един от атласите на Юстус Пертес затвърди подозрението ми.

На другия ден Биой ми позвъни от Буенос Айрес. В момента пред него била статията за Укбар в том XLVI^[3] на Енциклопедията. Името на ересиарха не се споменавало, но имало сведения за учението му, изложени с думи, почти същите като неговите, макар и — вероятно — отстъпващи им в литературно отношение. Той бил цитирал: „Copulation and mirrors are abominable“^[4]. Текстът в Енциклопедията гласял: „За един от тези гностици видимият свят бил илюзия или (точно) софизъм. Огледалата и бащинството са омразни (mirrors and fatherhood are hateful), защото го умножават и разпространяват“. Казах му съвсем искрено, че бих искал да видя тази статия. След няколко дни ми я донесе. Това ме изненада, защото в изчерпателните картографски показалци в „Erdkunde“^[5] на Ритер нямаше и следа от името Укбар.

Томът, който донесе Биой, наистина беше дващест и шестият от „Anglo-American Cyclopaedia“. На авантитула и на гърба имаше същото азбучно означение (Tor-Ups) както на нашия екземпляр, но страниците бяха не деветстотин и седемнайсет, а деветстотин дващест и една. Тези четири допълнителни страници съдържаха статията за Укбар, непредвидена (както читателят вероятно е забелязал) в азбучното означение. После установихме, че между томове няма друга разлика. И двата (както, струва ми се, вече посочих) бяха препечатка от десетото издание на „Encyclopaedia Britannica“. Биой беше купил своя екземпляр на една от многобройните разпродажби.

Прочетохме внимателно статията. Само цитираната от Биой фраза звучеше може би странно. Всичко останало изглеждаше напълно правдоподобно, напълно в духа на изданието и (което е естествено) малко скучно. Препрочитайки текста, открихме зад строгото изложение съществена неяснота. От четиринайсетте названия, споменати в географската част, знаехме само три — Хорасан, Армения, Ерзерум, някак двусмислено вмъкнати в текста. От историческите имена — едно-единствено: на самозванеца и маг Смердис, и то

употребено по-скоро като метафора. В статията уж се посочваха границите на Укбар, но за ориентир доста неопределено служеха реки, вулкани и планински вериги от същата област. Прочетохме например, че низината Цай Халдун и делтата на река Акса очертават южната граница и че по островите в тази делта се въдят диви коне. Това е в началото на страница деветстотин и осемнайсега. От историческия раздел (страница деветстотин и дваисета) научихме, че вследствие на религиозните гонения през тринайсети век правоверните потърсили убежище на островите, където и до днес се издигат техните обелиски и нередко може да се открият каменните им огледала. Разделът „Език и литература“ беше кратък. Една-единствена любопитна подробност — отбелязваше се, че литературата на Укбар има фантастичен характер и в епопеите и легендите не се говори никога за действителността, а се описват две въображаеми земи — Млехнас и Тльон... В библиографията се изброяваха четири книги, които засега не сме открили, макар че третата — Сайлъс Хейзлам, „История на страната, наречена Укбар“, 1874 — фигурира в книжарските каталози на Бърнард Куорич^[6]. Първата — „Lesbare und lesenswerthe Bemerkungen über das Land Ukkbar in Klein-Asien“^[7], излязла през 1641 година, е от Йохан Валентин Андрее. Твърде съществен факт; две години по-късно се натъкнах на това име в чудноватите страници на Де Куинси („Съчинения“, том XIII) и така узнах, че става дума за някакъв немски богослов, който в началото на седемнайсети век е описал въображаемата община Роза Кръст, впоследствие основана от други, които са заимствали идеята му.

Вечерта отидохме в Националната библиотека. Напразно преровихме атласи, каталози, годишници на географски дружества, спомени на пътешественици и историци: никой никога не беше посещавал Укбар. В общия показалец на енциклопедията на Биой това име също не фигурираше. На другия ден Карлос Мастронарди^[8] (на когото бях разказал този случай) видял в една книжарница на Кориентес и Талкауано черно-златните гръбчета на „Anglo-American Cyclopaedia“... Влязъл и поискал том дваисет и шести. В него, естествено, нямало и помен от Укбар.

Някакъв бегъл и все по-избледняващ спомен за Хърбърт Аш, инженер в южните железници, още витае в хотела в Андроге сред уханието на орлови нокти и в измамната дълбочина на огледалата. Както мнозина англичани приживе изглеждаше далеч от действителността; след смъртта си вече не бе и призрак, какъвто бе преди. Беше висок и слаб, с оредяла четвъртита, някога ярко рижа брада. Мисля, че беше вдовец, без деца. През няколко години ходеше в Англия да навести (съдя по снимките, които ни показваше) един слънчев часовник и няколко дъба. Баща ми бе завързал с него (твърде силно казано) едно от онези типично английски приятелства, които от самото начало изключват откровенията, а скоро се отказват и от диалога. Разменяха си книги и вестници; мълчаливо играеха шах. Спомням си го как стоеше на терасата с математическа книга в ръка и от време на време се заглеждаше в неповторимите багри на небето. Една вечер заговорихме за дванайсетичната бройна система (в която дванайсет се означава с 10). Аш каза, че в момента превръщал някакви дванайсетични таблици в шейсетични (в които шейсет се означава с 10). Добави, че тази работа му била възложена от един норвежец в Риу Гранди ду Сул. От осем години се познавахме, но нито веднъж не беше споменавал, че е бил там... Поговорихме за пастирския живот, за *капанги*^[9], за бразилската етимология на думата „гаучо“ (която някои стари уругвайци още произнасят „гаучо“) и — да ми прости бог — за дванайсетични функции повече не стана дума. През септември 1937 година (ние не бяхме в хотела) Хърбърт Аш починал от спукване на аневризма. Няколко дни преди това бил получил от Бразилия препоръчана пощенска пратка. Книга голям формат. Аш я бе оставил в бара, където — след месеци — я намерих. Взех да я прелиствам и се почувствах леко зашеметен от учудване, но няма да описвам тук чувствата си, защото става дума не за тях, а за Укбар и Тълон, и „Orbis Tertius“. Според исляма в една нощ, наричана Нощта на нощите, се разтварят широко тайните двери на небето, а водата в делвите става по-сладка; дори и да се разтворят пред мен тия двери, не бих почувствал това, което почувствах тази вечер. Книгата беше написана на английски и имаше хиляда и една страници. Върху жълтия кожен гръб прочетох следните любопитни думи, които се виждаха и на авантитула: „Първа енциклопедия на Тълон. Том XI. Хлаер-Джангр“. Годината и мястото на издаване не бяха посочени. На първата страница

и на листа от копринена хартия, който предпазваше една от цветните илюстрации, беше напечатан син овал със следния надпис: „Orbis Tertius“. Бяха минали две години, откакто в том от някаква незаконно издадена енциклопедия бях открил кратко описание на една измислена страна; сега случаят ми поднасяше нещо по-ценно и по-сложно. Вече държах в ръцете си обширна, методично изложена част от цялостната история на една непозната планета с нейната устроеност и хаотичност, с ужасите на нейната митология и звуковете на нейните езици, с нейните властелини и нейните морета, с нейните минерали, птици и риби, с нейната алгебра и нейния огън, с нейните богословски и метафизически спорове. И всичко това изложено ясно, логично, без видима поучителна цел или пародияен оттенък.

В „единайсети тома“, за който говоря, има препратки към предходни и следващи томове. Нестор Ибара^[10] в статия в N.R.F.^[11], станала вече класическа, отхвърля съществуването на други томове; Есекиел Мартинес Естрада и Дрийо ла Рошел^[12] оборват — и то може би категорично — подобно предположение. И все пак засега и най-усърдните издирвания не са дали резултат. Напразно преобърнахме библиотеките на двете Америки и Европа. Алфонсо Рейес^[13], отегчен от тази несвойствена дейност от полицейски характер, предложи всички заедно да се заемем с възстановяването на многобройните и обеимисти липсващи томове *ex ungue leonem*^[14]. Полусериозно, полунашега той е пресметнал, че за целта може би е достатъчно едно поколение „тълонисти“. Това смело твърдение ни връща към основния въпрос: кои са създателите на Тълон? Множественото число тук е наложително, защото хипотезата за един-единствен създател — някакъв вездесъщ Лайбниц, който се труди безвестен и скромно — бе единодушно отхвърлена. По всяка вероятност този *brave new world*^[15] е дело на тайно общество от астрономи, биолози, инженери, метафизици, поети, химици, алгебристи, моралисти, художници, геометри... ръководени от някакъв неизвестен гений. Много хора владеят тези различни науки, но малко са способните да измислят, а още по-малко — способните да подчинят измислицата на строг систематичен план. Този план е толкова всеобхватен, че приносът на всеки участник е безкрайно малък. Отначало се смяташе, че Тълон е абсолютен хаос, необузdana свобода на въображението; сега знаем, че това е една вселена и че са формулирани, макар и не в окончателен

вид, вътрешните закони, които я управляват. Нека отбележа, че привидните противоречия във въпросния том XI са крайъгълен камък в доказателството, че съществуват и други томове: с такава яснота и точност се отличава неговото съдържание. Популярните списания с оправдана неумереност се заеха да излагат зоологията и топографията на Тлъон; лично аз мисля, че неговите прозрачни тигри и кървави кули може би не заслужават постоянното внимание на *всички* хора. Осмелявам се да поискам няколко минути, за да разкрия господстващите в Тлъон възгледи за света.

Хюм категорично е отбелязал, че аргументите на Беркли не допускат никакво възражение и не притежават никаква убедителност. Тази мисъл е съвсем вярна по отношение на Земята и съвсем погрешна за Тлъон. Народите на тази планета са идеалисти по природа. Техният език и производните му — религията, литературата, метафизиката — предпоставят идеализма. За тях светът не е сбор от предмети в пространството, а е разнородна верига от самостоятелни действия. Присъща му е последователността във времето, а не в пространствеността. В предполагаемия Ursprache^[16] на Тлъон, от който са произлезли „днешните“ езици и диалектите, няма съществителни: има безлични глаголи, пояснявани от едносрични наставки (или представки) с адвербално значение. Например няма дума, съответстваща на думата „луна“, но има глагол, който може да се преведе като „лунва се“ или „залунява“. „Луната изгря над реката“ се казва „Хлъор у фанг аксаксаксас мльо“ или буквално: „Нагоре зад постоянно-тече-то залуня“. (Ксул-Солар^[17] го превежда по-сбито: „Горе зад сетеча лунна“. Upward, behind the onstreaming, mooned.)

Гореказаното се отнася за езиците от южното полукълбо. В езиците от северното полукълбо (за чийто Ursprache в Единайсетия том има съвсем оскъдни сведения) първична клетка е не глаголт, а прилагателното. Съществителното се образува чрез свързване на прилагателни. Не се казва „луна“, а „въздушно-светло на тъмно-кръгло“ или „нежнооранжево на небето“, или каквото и да е друго съчетание. В посочения пример съвкупността от прилагателни съответства на един реален предмет; това обаче е чиста случайност. В литературата на същото полукълбо преобладават идеалните предмети, появяващи се и изчезващи мигновено в зависимост от поетическите нужди. Понякога ги обуславя само тяхната едновременност. Има

предмети, които се състоят от два елемента — видим и слухово възприеман: цветът на изгрева и далечният крясък на птица. Има и такива, които се състоят от няколко: слънцето и водата до гърдите на плувец, трептящата бледорозова светлина зад спуснати клепачи, усещането на човек, носен от течението на река или потъващ в сън. Тези предмети от втора степен могат да се съчетават с други и така нататък и този процес е практически безкраен. Има великолепни поеми, които се състоят от една-единствена огромна дума. Тази дума представя създадения от автора *поетически предмет*. Самият факт, че никой не вярва в реалността на съществителните, парадоксално обуславя тяхната безчисленост. В езиците от северното полукълбо на Тълъон се съдържат всички съществителни имена от индоевропейските езици и още много други.

Можем без преувеличение да твърдим, че класическата култура на Тълъон се състои от една-единствена наука — психологията. Всички останали са ѝ подчинени. Вече казах, че обитателите на тази планета възприемат света като верига от мисловни процеси, разгръщащи се не в пространството, а последователно във времето. Спиноза приписва на своето безкрайно божество атрибутите пространственост и мислене; в Тълъон никой не би могъл да си представи като съпоставими първия (характерен само за някои състояния) и втория — абсолютен синоним на Вселената. Или казано другояче, немислимо е пространствените неща да съществуват във времето. Възприемането на дим на хоризонта, след това — на горящите ниви и накрая — на лошо загасената пура, предизвикала пожара, се разглежда като пример за асоциация на идеи.

Този абсолютен монизъм или идеализъм обезсилва всякаква наука. Да обясним (или да преценим) едно явление, означава да го свържем с друго; подобна връзка в Тълъон е по-късно състояние на субекта, което не може да определи или да изясни предшестващото го състояние. Мисловното състояние не може да бъде сведено до нищо: дори самото му назоваване, *id est*^[18] класифициране — води до изопачаването му. Оттук би следвало да заключим, че в Тълъон науките — и дори разсъжденията — са немислими. Парадоксално, но факт: те съществуват, и то почти в неизброимо количество. С философските теории става както със съществителните в северното полукълбо. Самият факт, че всяка философия поначало е диалектическа игра, една

Philosophie des Als Ob^[19], е допринесъл за умножаването им. Има безброй системи, невероятни, но с изящен строеж или със сензационен характер. Метафизиците в Тьон търсят не истината или поне правдоподобие, а удивителното. Според тях метафизиката е дял на фантастичната литература. Те знаят, че една система не е нищо друго освен подчиняване на всички аспекти на Вселената на който и да е от тях. Даже изразът „всички аспекти“ е неуместен, защото предполага невъзможното свързване на настоящия миг и миналите мигове. Неправомерно е и множественото число „миналите мигове“, защото предполага друг вид невъзможна операция... Една от философските школи в Тьон дори отрича времето. Според нея настоящето е неопределено, бъдещето е реално само доколкото е настояща надежда, миналото е реално само доколкото е настоящ спомен^[20]. Според друга школа е изтекло вече *всичкото време* и нашият живот е само смътен спомен или отражение, явно изкривено и непълно, на един необратим процес. Според трета историята на Вселената — а заедно с нея и нашият живот, и най-незначителните подробности в нашия живот — се пише от едно второстепенно божество за угода на някакъв демон. Според четвърта Вселената може да се сравни с тайнопис, в който не всички знаци имат значение, а истинно е само онова, което се случва веднъж на всеки триста ноци. Според пета школа, докато спим тук, ние бодърстваме другаде и така всеки човек е двама души.

От многобройните учения в Тьон нито едно не е предизвикало такъв шум, както учението за материализма. Някои мислители са го изложили по-скоро страстно, отколкото ясно, сякаш става дума за някакъв парадокс. За да направи тая немислима теза по-разбираема, един ересиарх от единайсети век^[21] е съчинил софизма за деветте медни монети, чиято гръмка слава в Тьон се изравнява със славата на елеатските апории. Това „безподобно разсъждение“ има множество варианти, които се различават по броя на монетите и находките; ето най-разпространения.

„Във вторник X минава по един безлюден път и изгубва девет медни монети. В четвъртък Y намира на пътя четири монети, леко зеленияли от падналия в сряда дъжд. В петък Z открива на пътя три монети. Същия петък сутринта X намира две монети в коридора на къщата си“. От тази история ересиархът е искал да изведе реалността — *id est* непрекъснатостта — на деветте намерени монети. „Нелепо е

(твърдял той) да мислим, че четири от монетите не са съществували между вторник и четвъртък, три — между вторник и петък вечерта, две — между вторник и петък сутринта. Логично е да предположим, че те са съществували — макар и тайно, по необясним за хората начин — във всички мигове на тези три промеждутъка от време“.

Езикът на Тълон бил непригоден да изрази този парадокс; повечето хора изобщо не го разбрали. Защитниците на здравия разум се ограничили най-напред да отхвърлят истинността на разказа. Те твърдели, че това е словесна измама, почиваща върху неоснователната употреба на две нови думи, незакрепени от практиката и чужди на всяка строга мисъл — глаголите „намирам“ и „губя“, в които се съдържа *restitutio in integrum*^[22], защото предпоставят тъждеството на изгубените и намерените монети. Подчертавали, че всяко съществително (човек, монета, четвъртък, сряда, дъжд) има чисто метафорична стойност. Критикували коварния израз „леко зеленясали от падналия в сряда дъжд“, предпоставящ това, което трябва да докаже: наличността на четирите монети между вторник и четвъртък. Изтъквали, че едно е „сходство“, а друго — „тъждество“, и формулирали един вид *reductio ad absurdum*^[23], или хипотетичния случай, при който девет души изпитват девет ноци подред остра болка. „Нима не би било абсурдно — питали те — да твърдим, че става дума за една и съща болка?“^[24] Уверявали, че ересиархът бил подбуждан единствено от кощунственото намерение да припише божествената категория „битие“ на няколко обикновени монети и че ту отричал множествеността, ту пък я допускал. Привеждали следния довод: ако сходството предполага тъждество, би трябвало също да приемем, че деветте монети са една-единствена.

Макар и да изглежда невероятно, тези опровержения не били последни. Сто години след поставянето на този проблем един мислител, не по-малко блестящ от ересиарха, но представящ ортодоксалната традиция, изказал твърде смела хипотеза. Според сполучливото му предположение съществува един-единствен субект и този неделим субект е всяко едно от съществата във Вселената, които пък са органи или маски на божеството. X е и Y, и Z. Z намира три монети, защото си спомня, че ги е изгубил X; X открива две в коридора, защото си спомня, че другите вече са намерени... От Единайсетия том се разбира, че пълната победа на този

идеалистически пантеизъм се обуславя от три основни фактора. Първият е отказът от солипсизъм; вторият — възможността да се запази психологическата основа на науките; третият — възможността да се запази култът към боговете. Шопенхауер (пламенният и проникновен Шопенхауер) излага твърде сходна теория в първия том на „Parerga und Paralipomena“^[25].

Геометрията на Тълон включва две донякъде различаващи се науки: зрителна и осезаема. Последната, съответстваща на нашата геометрия, е подчинена на първата. Основа на зрителната геометрия е не точката, а повърхността. Тази геометрия не познава успоредните линии и според нея, движейки се, човек изменя заобикалящите го форми. Основа на тамошната аритметика е понятието „неопределени числа“. Особено значение се придава на понятията „по-голямо“ и „по-малко“, обозначаваани от нашите математици със съответните знаци. Твърди се, че самото броене променя количеството и превръща неопределеното в определено. Фактът, че при преброяването на едно и също количество различни индивиди получават еднакъв резултат, според психолозите е пример за асоциация на идеи или за добра памет. Вече знаем, че в Тълон субектът на познанието е единствен и вечен.

В литературната практика също господства идеята за един-единствен субект. Книгите рядко носят подпис. Понятието „плагиат“ не е познато — приема се, че всички творби са творение на един съществуващ извън времето анонимен автор. Понякога критиката измисля автори: избират се две различни произведения — например „Дао дъ дзин“ и „Хиляда и една нощ“, — приписват се на един и същ автор, а после добросъвестно се определя психологията на този интересен *homme de lettres*^[26]...

Различават се и самите книги. Художествените имат един-единствен сюжет с всички възможни пермутации. Философските неизменно включват теза и антитеза, строго задължителните „за“ и „против“ на всяко учение. Книга, която не съдържа своята контра-книга, се смята за незавършена.

Вековното господство на идеализма, естествено, е оказало влияние върху реалността. В най-древните земи на Тълон е често явление удвояването на изгубени предмети. Двама души търсят молив; първият го намира, но не казва нищо; вторият намира друг молив, също тъй реален, но в по-голяма степен отговарящ на неговите

очаквания. Тези вторични предмети се наричат „хрьонири“ и макар и неугледни, са малко по-дълги. До неотдавна хрьонирите са били случайни рожби на разсеяността и забравата. Изглежда невероятно, че тяхното методично изработване датира едва от сто години, но именно така твърди том XI. Първите опити са били неуспешни. Съответният *modus operandi*^[27] обаче заслужава внимание. Директорът на един от държавните затвори съобщил на затворниците, че в старото корито на една река има гробници, и обещал да освободи онези, които намерят там нещо ценно. Няколко месеца преди разкопките им показали снимки на това, което трябва да намерят. Този пръв опит доказал, че надеждата и користта може да се окажат пречка; след едноседмичен труд с лопати и кирки бил изкопан само един хрьон — някакво ръждясало колело, датиращо от епоха след експеримента. Самият той се пазел в тайна, а по-късно бил повторен в четири училища. В три от тях претърпял почти пълен неуспех; в четвъртото (чийто директор починал скоропостижно в самото начало на разкопките) учениците изровили — или направили — една златна маска, един дъвен меч, две-три глинени амфори и зеленясалия и обезобразен торс на някакъв крал с надпис на гърдите, който засега никой не е успял да разчете. Така е била установена непригодността на свидетели, запознати с експерименталния характер на разкопките... Масовите издирвания пораждаат предмети с противоречива същност; днес се отдава предпочитание на индивидуалните и почти импровизирани търсения. Методичната изработка на хрьонири (се отбелязва в том XI) е оказала на археолозите рядка помощ. Тя е позволила да се проучва и дори да се изменя миналото, което сега е не по-малко пластично и покорно от бъдещето. Един любопитен факт: в хрьонирите от втора и трета степен — хрьонири, производни от друг хрьон, и хрьонири, производни от хрьона на някой хрьон — се усилват отклоненията на изходния хрьон; хрьонирите от пета степен са почти еднакви; хрьонирите от девета степен може да се сбъркат с тези от втора; хрьонирите от единайсега степен се отличават с чистота на линиите, каквато не притежават оригиналите. Този процес е периодичен: хрьонът от дванайсега степен вече клони към израждане. По-особен и по-чист от всеки хрьон е понякога тъй нареченият ур — нещо, създадено по внушение, предмет, сътворен от надеждата. Голямата златна маска, за която споменах, е ярък пример за това.

Предметите в Тълон се удвояват; те са склонни обаче и да изчезват или да губят известни черти, когато хората забравят за тях. Класически пример за това е един праг, който съществувал, докато на него стоял някакъв просяк, и който изчезнал след смъртта му. Понякога няколко птици, един кон са спасявали развалините на някой амфитеатър.

Салто Ориентал, 1940 г.

Послепис от 1947 година. Горната статия излагам в същия вид, в който бе отпечатана в „Антология на фантастичната литература“ от 1940 година, без други съкращения освен няколко метафори и едно своеобразно шеговито заключение, което днес звучи лекомислено. Толкова неща се случиха оттогава насам... Ще се огранича да ги припомня.

През март 1941 година в една книга на Хинтън, принадлежала на Хърбърт Аш, бе открито писмо, собственоръчно написано от Гунар Ерфьорд. На плика имаше пощенски щемпел от Оуру Прету; в това писмо се изясняваше напълно загадката на Тълон. Съдържанието му потвърждава хипотезата на Мартинес Естрада. Тази великолепна история започнала една вечер в началото на седемнайсети век в Люцерн или в Лондон. Било основано тайно благонамерено дружество (между чиито членове фигурирал Далгарно, а по-късно и Джордж Беркли), което си поставяло за цел да измисли една страна. Мъглявата първоначална програма обхващала „херметическите проучвания“, филантропията и кабалата. От този ранен период датира любопитната книга на Андрее. След няколко години тайни събрания и предварителни обобщения станало ясно, че за да се създаде цяла страна, не стига едно поколение. Решено било всеки от учените, участващи в това дружество, да си избере по един ученик, който да продължи делото. Този принцип на приемственост се наложил; след два века гонения братството се възражда в Америка. Около 1824 година в Мемфис (щата Тенеси) един от неговите членове беседва с милионера аскет Езра Бъкли. Той го изслушва с известно пренебрежение и се надсмива над скромността на проекта. Заявява, че в Америка е нелепо да се измисля страна, и предлага да измислят планета. Към тази колосална идея прибавя още една, рожба на неговия

нихилизъм^[28] — това грандиозно начинание да се пази в тайна. По същото време били пуснати двайсетте тома на „Encyclopaedia Britannica“; Бъкли подсказва идеята да бъде съставена методична енциклопедия на въображаемата планета. Той ще им завещае своите златоносни планини, своите плавателни реки, своите ливади, пълни с бизони и бикове, своите негри, своите публични домове и своите долари, но при едно условие: „Делото няма да се обвързва с измамника Исус Христос“. Бъкли не вярва в Бога, но иска да докаже на несъществуващия Бог, че простосмъртните са способни да сътворят цял свят. Бъкли е отровен в Батън Руж през 1828 година; през 1914 година дружеството разпраца на членовете си — триста на брой — последния том от Първата енциклопедия на Тълон. Изданието е тайно: четирийсетте му тома (най-грандиозното човешко творение) е трябвало да послужат като основа на друго, по-изчерпателно издание, написано вече не на английски, а на един от езиците на Тълон. Този обзор на един въображаем свят засега се нарича Orbis Tertius, а един от скромните му демиурзи е бил Хърбърт Аш — било като агент на Гунар Ерфьорд, или като член на дружеството. Изпратеният му екземпляр от Единайсетия том по-скоро идва да подкрепи второто предположение. А останалите томове? През 1942 година едно след друго се случиха много неща. С особена яснота си спомням едно от първите и ми се струва, че го възприех като някакво предзнаменование. Това се случи в едно жилище на улица „Лаприда“ на фона на висок и светъл френски прозорец със западно изложение. Принцеса Дьо Фосини Люсенж беше получила от Поатие сребърните си сервизи. От дълбокия сандък, облепен с чуждестранни марки, една след друга се появяваха изящни неподвижни вещи: сребро от Утрехт и Париж със свирепа хералдическа фауна, един самовар. Сред всичко това — с едва доловимо потръпване на спяща птица — тайнствено трепкаше компас. Принцесата го виждаше за пръв път. Синята стрелка се стремеше към магнитния север; металната кутия беше вдлъбната; буквите върху циферблата съответстваха на една от азбуките на Тълон. Такова бе първото нахлуване на фантастичния свят в реалния.

Една обезпокояваща случайност ме направи свидетел и на второто. То стана няколко месеца по-късно в кръчмата на един бразилец в Кучиля Негра. С Аморим^[29] се връщаме от Санта Ана. Реката Такуарембо беше придошла и това ни принуди да изпитаме (и

да изтърпим) първобитното му гостоприемство. Съдържателят ни сложи скърцащи походни легла в голямо помещение, задръстено от бурета и мехове. Легнахме си, но чак до зори не можахме да заспим заради един пиян гост, който отгатък стената ту изригваше някакви заплетени ругатни, ту пък пееше откъслечи от милонги — по-точно от една и съща милонга. Ние, естествено, си обяснихме тази нескончаема врява с действието на огнената ракия на собственика... На разсъмване мъжът лежеше мъртъв на чардака. Дрезгавият му глас ни бе заблудил — беше млад момък. Докато е буйствал, от кожения му пояс бяха изпадали няколко монети и лъскав метален конус колкото зарче. Някакво момче се опита да вдигне конуса, но не успя. С мъка го повдигна един мъж. Аз го подържах няколко минути на дланта си — спомням си, че конусът беше непоносимо тежък и че дори след като го оставих, продължавах да го усещам. Спомням си и отчетливия кръг, отпечатал се върху кожата ми. Този съвсем малък и същевременно толкова тежък предмет предизвикваше неприятно чувство на погнуса и страх. Един селянин предложи да го хвърлим в буйната река. Аморим обаче го купи за няколко песо. За умрелия никой не знаеше нищо друго, освен че „идваше от границата“. Тези малки и много тежки конуси (направени от непознат метал) представляват изображение на божеството в някои религии на Тьон.

Тук приключва личната част на моя разказ. Останалото е в паметта (ако не в надеждите или в страховете) на всичките ми читатели. Нека само припомня или отбележа съвсем кратко последвалите събития, които всеобхватната колективна памет ще обогати и развие. През 1944 година някакъв сътрудник на вестник „The American“ (Нашвил, щата Тенеси) открил в една мемфиска библиотека четирийсетте тома на Първата енциклопедия за Тьон. И до днес се водят спорове, дали това откритие е било случайно, или е станало със съгласието на основателите на все още мъглявия Orbis Tertius. По-правдоподобно е второто. В мемфиския екземпляр са изпуснати или смекчени някои невероятни факти от Единайсетия том — например умножаването на хрьонирите; логично е да предположим, че тези корекции отговарят на идеята да бъде представен един свят, който да не е прекалено несъвместим с реалния. Разпръсването на предмети от Тьон в различни страни по всяка вероятност ще допълни тази идея^[30]... Факт е, че световният печат даде небивала гласност на

„находката“. Учебници, антологии, обзори, дословни преводи, авторизирани и незаконни препечатки на Най-великото творение на човечеството засипаха и продължават да засипват Земята. Много скоро действителността започна да отстъпва в някои точки. Тя просто жадуваше да отстъпи. Преди десет години беше достатъчно някакво симетрично построение с привидна строгост, за да бъдат очаровани хората. Как да не приемеш Тълон, подробното и пространно описание на една добре устроена планета? Безполезно е да възразяваме, че действителността е също тъй устроена. Може би е, но съобразно с божествени закони — сиреч нечовешки закони, — които никога не ще проумеем. Дори и да е лабиринт, Тълон е лабиринт, измислен от хора, лабиринт, предназначен да бъде разгадаван от хората.

Съприкосновението и привикването с Тълон разрушиха нашия свят. Очаровано от неговото съвършенство, човечеството все повече забравя, че това е съвършенство на шахматисти, а не на ангели. В училищата вече проникна „първоначалният език“ (предполагаемият) на Тълон; хармоничната (и пълна с вълнуващи събития) история на Тълон вече е заличила онази история, която се преподаваше през моето детство; едно измислено минало изтиква от паметта другото, за което нищо не знаем със сигурност — дори и това, че е лъжливо. Нумизматиката, фармакологията и археологията претърпяха промени. Мисля, че и биологията и математиката чакат своите превращения. Една пръсната навред династия от самотници промени облика на света. Нейното дело продължава. Ако предчувствията не ни лъжат, след сто години някой ще открие стоте тома на Втората енциклопедия за Тълон.

Тогава от нашата планета ще изчезнат английският, френският и дори испанският език. Светът ще бъде Тълон. Аз не искам да знам, в тихите дни в Адрогe продължавам да редактирам един плах превод в духа на Кеведо (превод, който не мисля да издавам) на „Urn Bunal“^[31] от Браун.

---

[0] Трети свят (лат.) — бел.прев. ↑

[1] Адолфо Биой Касарес (1914–1999) — аржентински писател, близък приятел на Борхес. Двамата са съавтори на няколко детективски истории, подписани с общ псевдоним — бел.прев. ↑

[2] Според латинската азбука „q“ е между „p“ и „r“, а Укбар се пише Uqbar — бел.прев. ↑

[3] Смята се, че става дума за печатарска грешка и томът всъщност е XXVI — бел.прев. ↑

[4] „Съвкуплението и огледалата са ненавистни“ (англ.) — бел.прев. ↑

[5] „Землеописание“ (нем.) — бел.прев. ↑

[6] Хейзлам е публикувал също „A General History of Labyrinthis“ („Обща история на лабиринтите“) — бел.авт. ↑

[7] „Увлекателни и достойни за прочит бележки за страната Укбар в Мала Азия“ (нем.) — бел.прев. ↑

[8] Карлос Мастронарди (1901–1976) — поет, есеист и журналист, един от сътрудниците на литературното списание „Мартин Фиеро“ — бел.прев. ↑

[9] Капанга (порт.) — наемен бандит — бел.прев. ↑

[10] Нестор Ибара — роден във Франция от баща аржентинец. Един от най-добрите преводачи на Борхес на френски и на повечето френски автори на аржентински — бел.прев. ↑

[11] Nouvelle Revue Française — известно френско литературно списание — бел.прев. ↑

[12] Есекиел Мартинес Естрада (1895–1964) — един от най-влиятелните по времето на Борхес аржентински писател — бел.прев.; Пиер Йожен Дрийо ла Рошел (1893–1945) — един от редакторите на Nouvelle Revue Française — бел.прев. ↑

[13] Алфонсо Рейес (1889–1959) — мексикански поет и есеист, посланик в Буенос Айрес (1927–1930 и отново 1936–1937) — бел.прев. ↑

[14] По нокътя познаваме лъва (лат.). Тук смисълът е: по нокътя да възстановим лъва — бел.прев. ↑

[15] Прекрасен нов свят (англ.) — бел.прев. ↑

[16] Праезик (нем.) — бел.прев. ↑

[17] Ксул Солар (Xul Solar) е творчески псевдоним на Алехандро Шулц (1887–1963) — дългогодишен приятел на Борхес, когото Борхес е сравнявал с Уилям Блейк — бел.прев. ↑

[18] Тоест (лат.) — бел.прев. ↑

[19] Философия на Като че ли (нем.) — бел.прев. ↑

[20] Ръсел — „The Analysis of Mind“ („Анализ на съзнанието“), 1921, с. 159 — допуска, че нашата планета е създадена само преди няколко минути и е населена с хора, които „си спомнят“ едно илюзорно минало — бел.авт. ↑

[21] Според дванайсетичната система „век“ е периодът от сто четирийсет и четири години — бел.авт. ↑

[22] Доказателство от недоказаното (лат.) — бел.прев. ↑

[23] Довеждане до абсурд (лат.) — бел.прев. ↑

[24] Днес една от църквите в Тьон платонично твърди, че само определена болка, определен зеленикав оттенък на жълтото, определена температура, определен звук съществуват реално. Всички хора в шеметния миг на съвкуплението са един и същ човек. Всички хора, които повтарят някой ред от Шекспир, са Уилям Шекспир — бел.авт. ↑

[25] „Парерга и паралипомена“ (нем., гр.); букв.: „Притурки и пропуски“ — бел.прев. ↑

[26] Писател, литератор (фр.) — бел.прев. ↑

[27] Начин на действие (лат.) — бел.прев. ↑

[28] Бъкли е бил свободомислещ, фаталист и защитник на робството — бел.авт. ↑

[29] Енрике Аморим (1900–1960) — уругвайски писател, некръвен роднина на Борхес — бел.прев. ↑

[30] Естествено, остава проблемът за „материята“ на някои предмети — бел.авт. ↑

[31] „Погребални урни“ (англ.) — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.